

JIŘÍ ANDĚL, SÁVA SUCHEVIČ, VERONIKA ŠKUBNOVÁ

POTENCIÁL REKREACE A CESTOVNÍHO RUCHU V ZÁZEMÍ MĚSTA ÚSTÍ NAD LABEM

J. Anděl, S. Suchevič, V. Škubnová: *Recreation Potential in the Background of Ústí nad Labem City*. – Geografie – Sborník ČGS, 107, 3, pp. 296 – 308 (2002). The article evaluates the natural, cultural and historic preconditions of Ústí nad Labem for the recreational activities and their development. It defines localities of individual recreation and provides the results of a questionnaire survey carried out in some of them. The survey confirmed the hypothesis affirming that recreation places within the city are relatively closed and used dominantly by the inhabitants of the city.

Key words: recreation – natural preconditions – cultural and historical preconditions – recreation places.

1. Úvod

Donedávna bylo Ústí n. L. a jeho zázemí prezentováno jako území s extrémně narušených životním prostředím, nevhodné pro rekreační aktivity a pouze s omezeným rekreačním potenciálem. Za posledních 10 let se situace výrazně modifikovala – v rozvoji rekreace a cestovního ruchu se spatřuje jedna z šancí pro další vývoj města, a to zejména pro jeho zázemí.

Průspěvek se zaměřuje na zhodnocení přírodních a kulturně-historických předpokladů města Ústí n. L. pro formování a rozvoj jeho rekreačních aktivit, vymezuje lokality individuální rekreace a seznamuje čtenáře s výsledky dotazníkového šetření, realizovaného ve vybraných z nich, které potvrzují hypotézu o relativní uzavřenosti rekreačního regionu v zázemí krajského města a dominaci jeho obyvatel v něm. Obsahově navazuje na obdobná zhodnocení, zpracovaná u nás (např. Vágner 2001, Bičík a Fialová 2001), odkud přebírá dotazníky pro šetření druhého bydlení. Článek představuje první výsledky průzkumu, který kontinuálně probíhá v rámci grantového projektu GA-ČR „Druhé bydlení v ČR a vztah k jiným formám cestovního ruchu“, jehož nositelem je PřF UK Praha¹.

2. Vymezení a poloha

Zázemí města Ústí n. L. je zde chápáno jako sociogeografický region, v jehož rámci jsou relativně uzavřeny základní prostorové funkce sociogeografické povahy. Je formován na základě „přirozené spádovosti“ obyvatel ze zázemí

¹ Posláním příspěvku je rovněž upozornit účastníky XX. jubilejního sjezdu českých geografů na zajímavé lokality v okolí místa jeho konání, z nichž speciální pozornost je věnována i lidové architektuře.

do regionálního jádra. Rámcově se kryje i s dominantním využíváním objektů individuální rekreace (OIR) obyvateli střediska regionu² a plošně odpovídá rozloze okresu z roku 2002 a zároveň i areálu obcí příslušejícím pověřenému městu.

Vlivem změn ve střední Evropě se po roce 1989 změnily i polohové podmínky Ústecka; došlo nepochybně k posílení rozvojové osy evropského významu: severní Německo – Berlín – Sasko – Ústecko – Praha – Vídeň – Budapešť (tzv. „druhý evropský banán“). Na Ústecku se tento směr kříží s národní rozvojovou osou (podél úpatí Krušných hor), kde tak vzniká velmi exponovaný prostor.

Ústí nad Labem patří mezi 12 metropolitních jader České republiky tzv. mezoregionálního významu. Je nadřazeným střediskem rozsáhlé oblasti od Chomutova po Děčín (Hampl M., Müller J. 1996)³; plní tak dvojí roli v organizaci sídelní struktury jako:

- středisko mikroregionu, formovaném na přirozené spádovosti obyvatel v jeho zázemí (dojížďka do zaměstnání, do škol a za službami); územně se mikroregion kryje s okresní hranicí a s vymezením obcí náležejících k pověřenému městu
- centra mezoregionu, pro jehož obyvatele plní některé administrativní, pracovní a obslužné funkce; rámcově odpovídá území dnešního Ústeckého kraje⁴.

Pro vznik rekreačních atraktivit a funkčnosti rekreačního systému hrají určující roli dva základní předpoklady: přírodní a kulturně-historické. Vlastní infrastrukturu (dopravní dostupnost či vybavenost objekty rekreační povahy a jejich využívání) lze chápat jako faktor sekundární.

3. Přírodní předpoklady

Přírodní předpoklady představují základní faktor formování rekreačních prostorů, ať se jedná o pestrý reliéf, příznivé klimatické a hydrologické podmínky, vegetační kryt či o celkovou estetickou hodnotu krajiny. Estetika krajiny, jež je rovněž důležitým rekreačnětvorným prvkem, se jeví jako výsledek vjemu charakteru krajiny, přičemž měřítkem je subjektivní názor člověka na harmonii tvarů, forem a zbarvení. Forma je podmíněna prostorem, variabilitou ploch a zastoupením jednotlivých krajinných prvků, obohacených rovněž o prvky kulturně-historické povahy (na Ústecku např. hrad Střekov, Dubický kostelík aj.). Ve sledované oblasti má nepochybně největší estetickou hodnotu krajina labského údolí u Kozího vrchu a mezi Církvicemi a Střekovem, dále polohy Nakléřovského průsmyku a Tiské stěny. Základní rysy přírodních faktorů lze shrnout do následujících bodů:

- Velká vertikální členitost území, ovlivňující odtokové poměry, klima, rozložení ekosystémů i možnosti využití území člověkem (i pro rekreační účely); nabízí řadu možností pro aktivní odpočinek, sport a pro poznávání.
- Pestré klimatické poměry, zahrnující širokou paletu klimatických oblastí od teplé po chladnou, představují po snížení škodlivin v ovzduší důležitý rekreačnětvorný faktor.

² V roce 1991 bylo ve vlastnictví obyvatel města Ústí n. L. 85,5 % OIR ústeckého okresu (podle ČSÚ).

³ V tomto „spádovém“ regionu žije 730 tisíc obyvatel. Ústí nad Labem se tak řadí na 4. místo mezi metropolitními jádry České republiky (za Prahu, Ostravu a Brno).

⁴ S výjimkou Šluknovska, které má přirozené vazby spíše na Českolipsko a dále na Liberecko i Prahu.

- Znamé „teplé ústecké artéské vody“ jsou již od počátku 20. století využívány pro městské lázně. V roce 1930 byl dokončen hlubinný vrt v Brné n. L. pro potřebu tamních lázní a od roku 1997 nový vrt zásobuje koupaliště na Klíši⁵.
- Zeleň rovněž plní důležitou rekreačnětvornou funkci, má na člověka blahodárné účinky a působí na něj především barvou, rozmanitostí, tichem a vůní. Pozitivně ovlivňuje rozvoj turistiky, do lesů směřují milovníci přírody, houbaři i myslivci.

Z hlediska klimatického se v prostoru města a jeho okolí střetávají dva podnebné celky. Nížinné polohy přísluší k teplé oblasti, zbývající části do oblasti mírně teplé. Ústí n. L. patří mezi naše města s nejvyšší průměrnou roční teplotou (kolísá okolo 10 °C). Nejteplejšími měsíci jsou červenec – srpen (19 °C) a nejchladnějšími leden – únor (-2 °C). Celkový roční úhrn srážek je poměrně nízký (pohybuje se okolo 550 mm); náleží k nejsušším místům u nás. Závažným jevem, s negativním dopadem na životní prostředí, je bezvětrí. Údolí Labe a Bíliny nemá co do četnosti jeho výskytu v Čechách „konkurenci“. V chladném období dosahuje bezvětrí až 60 %. V údolí Labe – jižně od krajského města – je patrné specifické mikroklima, kde převládá slunečné počasí bez větších výkyvů a se srážkovým deficitem (Anděl a kol. 1999).

Hydrologickou osu tvoří Labe. Většina jeho přítoků si vytvořila erozní hluboká údolí s velkým sklonem. Ta na příkrých labských svazích mají ráz soutěsek či roklí (Průčelská rokle u Brné n. L., Důlce, Peklo v Krásném Březně aj.). Vznikly zde i turisticky atraktivní vodopády – Vaňovský, v Důlcích či u Mlýniště.

Reliéf a členitost terénu představuje jeden z důležitých faktorů formující rekreační prostory. Výškové rozpětí v zázemí města představuje až 645 m. Nejnížší místo leží při Labi v Roztokách (125 m n. m.), zatímco nejvyšší nadmořské výšky dosahují východní svahy Roudného vrchu (cca 770 m n. m)⁶. Na bázi členitosti reliéfu vznikla krušnohorská rekreační střediska, využívána zejména v zimní sezóně (Telnice, Adolfov a Petrovice).

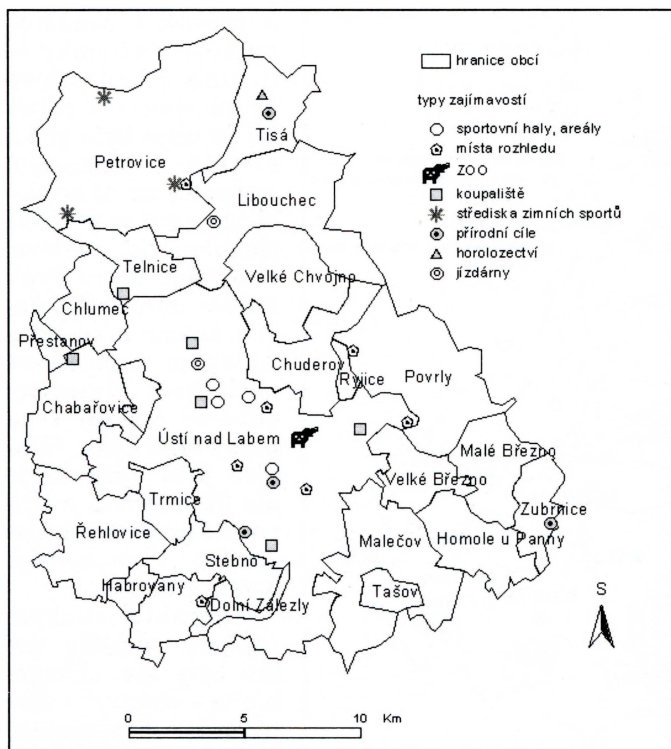
Severní pohraničí spádového území v prostoru Tisé, Rájce a Ostrova je vyplněno výběžky pískovcové Děčinské vrchoviny a částí CHKO Labské pískovce. Oblast je převážně uměle zalesněná, původní bučiny a bory zde byly v minulosti přeměněny v kulturní smrčiny. Turisticky atraktivní je *přírodní památka Tiské stěny*, unikátní, tvarově velmi bohaté skalní město v pískovcích. Jižní stěny převyšují okolní terén až o 70 m. Ve skalním městě je turistická chata a cvičné horolezecké skály.

Vrcholové partie Krušných hor podél česko – německé státní hranice zaujímá na území okresů Teplice a Ústí nad Labem *přírodní park Východní Krušné hory*, vyhlášený v roce 1995.

Nejrozsáhlejší a nejčlenitější část okresu s charakteristickým horninovým podkladem a strukturním reliéfem zaujímá *České středohoří*. Geologická pestrost, velká členitost a příznivé klimatické podmínky podmínily rozvoj velmi rozmanité vegetace a květeny, především teplomilné. Lesní porosty charakterizují především doubravy a dubohabrové háje, v chladnějších polohách

⁵ V roce 1968 byl vyhlouben další vrt pro zvětšení kapacity odběru termální vody v Brné n. L. Její teplota v hloubce 350 m dosahuje 30 °C a v místě odběru 28 °C.

⁶ Roudný vrch, který leží již na teplické straně hranice, má nadmořskou výšku 796 m. Nejvyšším vrchem na území krajského města je Matrný (595 m), turisticky nejvíce navštěvovaný je Vysoký Ostrý (587 m n. m.).

Obr. 1 – Rekreační zajímavosti v zázemí města Ústí n. L.

ný lakolit na levém břehu Labe mezi Mojžířem a Povrly se společenstvy skal, sutí, teplomilných křovin a přirozeného dubohabrového lesa. Teplomilná rostlinná společenstva s početným výskytem zvláště chráněných druhů na pestrém geologickém podkladu ve svahu labského údolí mezi Střekovem a Brnou n. L. charakterizují přírodní rezervaci Sluneční stráž, kterou vede i naučná stezka (Kunc 2002).

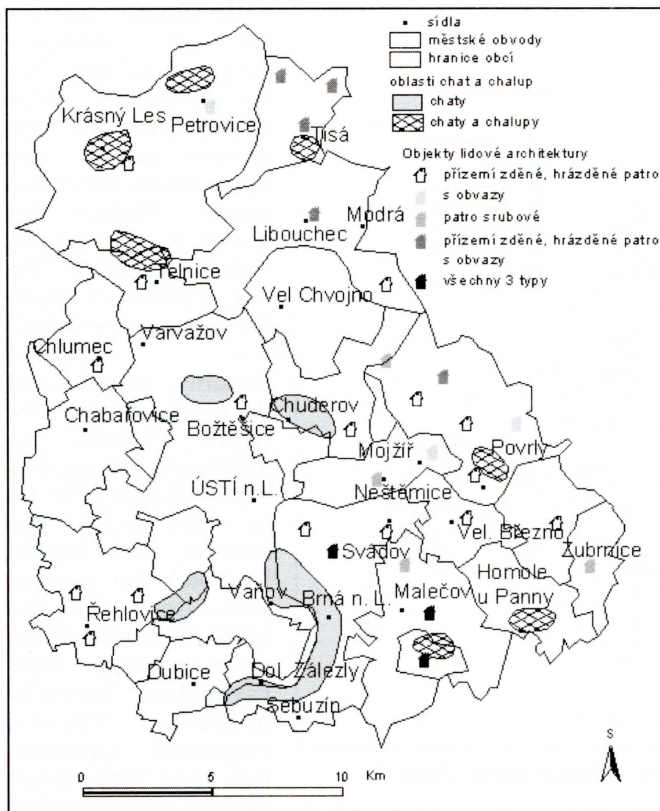
Turisticky zajímavá (obr. 1) a často navštěvovaná pro krásné rozhledy je *Mariánská skála* – krajinná dominanta prakticky v centru města Ústí n. L. Od geologicky stejnorodého Kamenného vrchu ji odděluje údolí Labe, pozoruhodný je výskyt ohrožené tařice skalní (*Aurinia saxatilis*) a bělozářky liliovité (*Anthericum liliiago*).

4. Kulturně-historické předpoklady

Kulturně-historické předpoklady vyplývají z výsledků tvořivé činnosti člověka a souvisí s historickým vývojem území (Holeček, Mariot a Střída 1999). Předmětem zájmu turistů Ústecka jsou zejména architektonické a vojenské památky. Důležité místo patří lidové architektuře, neboť chalupy, lokalizované v periferních polohách nedosídlených po druhé světové válce, se staly v mnoha lokalitách rozhodujícím prvkem pro formování rekreačních prostorů.

Lidový dům na Ústecku se vyznačuje prostou strukturou – je patrový s kamenným přízemím, hrázděným patrem s jednoduchou trámcovou kostrou

i květnaté bučiny. Součástí chráněné krajinné oblasti České středohoří, vyplňující téměř 3/4 spádového území, jsou maloplošná chráněná území. Nejznámější z nich je národní přírodní památka Vrkoč, vynikající ukázkou sloupcovité odlučnosti čedičové horniny, orientované do tvaru obráceného vějíře. Přírodní památkou je i Magnetovec – Skalní hřib na jz. svahu vrchu Magnetovce nad údolím Homolského potoka. Bazanitový skalní hřib je pozůstatkem nerovnoměrně zvětrávajícího lávového příkrovu. Přírodní rezervace reprezentuje Kozí vrch, dominantní vypreparovaný

Obr. 2 – Lidová architektura a objekty individuální rekreace v zázemí města Ústí n. L.

a kde na něj působil i vliv český. Kombinovaný dům, hrázděný pouze v patře a v přízemí roubený, se stavebník neodvažoval zatížit hrázděnou konstrukcí patra, proto patrový štenýř probíhal přízemkem až k zemi. Roubené přízemky domů s obvazy, které nesly jednoduché hrázděné patro, jsou známé na Ústecku i v okolí Libouchce, kde se ojediněle vyskytují v obytné části i štíty hrázděné (viz obr. 2)⁷.

Osudy lidové architektury a jejího využívání pro účely rekreace ovlivnily období po konci 2. světové války v souvislosti s odsunem velké části německého obyvatelstva. Celá řada vesnic zůstává neosídlena, zvláště po kolektivizaci, kdy mnoho převážně mladých lidí odešlo do měst za prací. Opuštěné vesnické chalupy se pomalu rozpadaly a celé vesnice chátraly až k úplnému zániku. Teprve v 50. letech se o vesnické chalupy pro účely rekreace začínali zajímat zejména obyvatelé z Prahy. Pronikání „chalupářů“ do vesnic postupovalo jen pomalu a osídlovány byly především ty, které byly snadno dopravně dosažitelné – v Krušných horách (Telnice, Petrovice), Labských pískovcích (Tisá) a na východě Českého středohoří (Homole).

a převážně bedněnými štíty. Přízemky se tu zdily již od poloviny 16. století. V přízemí do ulice byla velká světnice s trámovým stropem, za ní se nacházela síň ze které se chodilo do chléva. Hrázděné patro vyplňovala horní síň s řadou komor a směrem do dvora zapuštěnou pavlácou. Hrázděný dům se rozšířil i na pravý břeh Labe. Hranice jeho výšky je ale již neurčitá a připouští prolínání hrázděného i roubeného domu.

Charakteristickým znakem zdejšího domu byly tzv. „Umgebände – obvazy“ – štenýřová konstrukce, která umožňovala na přízemek nasadit hrázděné patro. Tento prvek se uplatňoval všude tam, kde se dům stavěl do patra

⁷ I když hrázděný dům je k nám uváděn germanizací je jeho skutečný původ gotický. Vertikalita a funkcionalita tohoto domu byla projevem funkcionality celé gotické západní Evropy. Gotická byla i tektoničnost hmotného těla stavby (aktivní konstrukce a pasivní výplně), gotická byla i vertikálita (stavění do patra).

Na území Ústecka se nachází mnoho kulturně-historicky zajímavých míst. Následující přehled představuje turisticky nejzajímavější a nejpozoruhodnější geograficky řazené lokality:

Hrad Střekov (Ústí n. l. – Střekov) založil v roce 1316 Pešek z Veitmilé k ochraně plavby na Labi. Věž pochází ze 14. století.; gotický věžovitý palác byl vztyčen okolo roku 1500 a hradní kaple vznikla roku 1520. Zájem o chátrající hrad projevila od začátku 19. století doba romantismu. Navštívil jej např. K. H. Mácha, stal se inspirací pro hudebního skladatele R. Wagnera a pro malíře A. Richtera a E. G. Doerella. Objekt, který nabízí panoramatické pohledy na labské údolí, je častým cíle návštěvníků krajského města a jedinou lokalitou navštěvovanou významně i zahraničními turisty, zejména Němci⁸.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie (Ústí n. L. – centrum) je ukázkou pozdní gotiky u nás. Kněžiště pochází z doby kolem roku 1318. Původní kostel zničili v roce 1426 husité a přestavba síňového trojlodí byla zahájena v roce 1452 za účasti mistra Valentina a ukončena po 80 letech. Úpravy kostela provedl koncem 19. století J. Mocker. Při náletu roku 1945 byla narušena statika kostela a věž se vychýlila od svislé osy o 198 cm – odtud i populární název „Kostel se šikmou věží“. Hlavní oltář představuje ukázkou pozdně gotické tvorby, pochází z Pirny a je datován rokem 1498.

Kostel ve Svádově se začal budovat v roce 1477 a byl dokončen až roku 1606 za Bedřicha Salhausena. Ukázkou saské renesance je cenný interiér – oltář, křtitelnice a kazatelna.

Erbenova vyhlídka – turisticky vědecký objekt leží severně od ústecké čtvrti Dobétic. Kamenná rozhledna na Brandově výšině (401 m n. m.) byla postavena v roce 1933 německým horským spolkem. Nabízí daleký výhled na Labe a okolní hornatou krajinu.

Hrad Blansko se rozkládá severovýchodně od Ústí nad Labem na čedičovém vrchu (540 m n. m.). Původní hrad, postaven koncem 14. století, byl později přestavován a koncem 16. stol. sloužil už jen jako vězení; od 17. stol. je opuštěn. Dochovány jsou obvodové hradby a část zdiva paláce. Z vyhlídkové plošiny je kruhový výhled na České středohoří, Lužické hory a Tiské stěny.

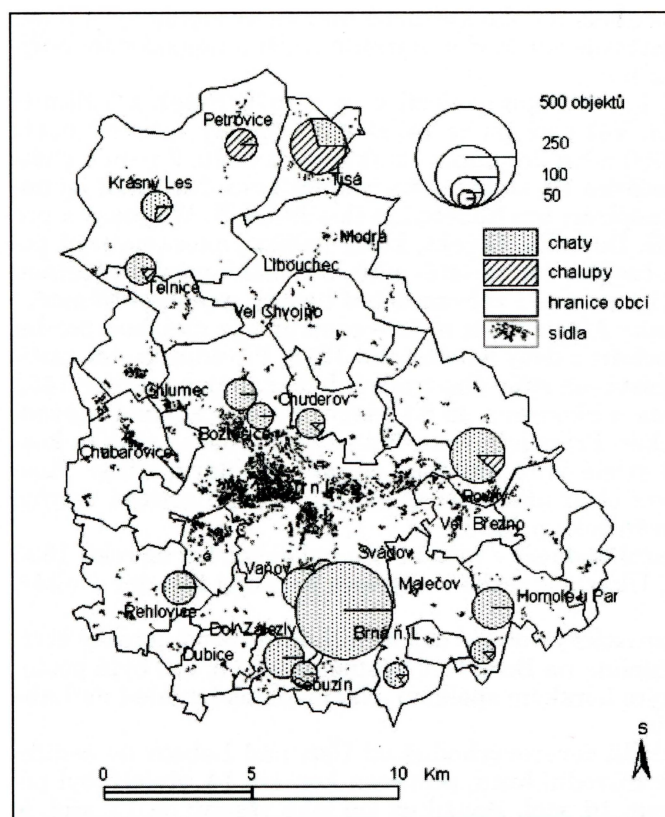
Státní zámek Velké Březno stojí na okraji obce v mírném svahu. Byl založen jako empírová vila (hrabat Chotkových) a v r. 1900 přestavěn do současné novorenesanční podoby. Obklopuje jej anglický park se 130 vzácnými stromy a keři. Zámek i park jsou přístupné veřejnosti⁹.

Muzeum lidové architektury v Zubrnících. Vznik skanzenu byl motivován snahou zachovat budovy a vybavení dokumentující vesnický způsob života a bydlení v oblasti Českého středohoří. Zpřístupněn je hospodářský dvůr s obydlím včetně vnitřního vybavení, kupecký krám, škola a dřevěná barokní studna. Na návsi tvoří součást areálu barokně přestavěný kostel sv. Máří Magdaleny. Na železniční trati Velké Březno – Zubrnice se v sezóně příležitostně konají jízdy historickou vlakovou soupravou.

Trmice. Kostel Narození Panny Marie, socha sv. Jana Nepomuckého, sv. Josefa a barokní fara na Václavském náměstí představují největší pamětihodnosti města. V blízkosti je i zajímavý novorenesanční zámek, obklopený rozsáhlým parkem. Pochází z let 1856 – 1863 a je přístupný veřejnosti (umělecké výstavy, koncerty atd.).

⁸ V roce 1992 byl hrad navrácen posledním majitelům, roudnické větvi rodiny Lobkowiczů.

⁹ V jídelně se pravidelně pořádají komorní koncerty a sezónní výstavy; přízemní prostory s částí parku lze pronajmout pro slavnostní akce.

Obr. 3 – Rekreační lokality v zázemí města Ústí n. L.

va a Telnice zuřila v r. 1813 největší bitva napoleonských válek v Čechách. 29. – 30. srpna 1813 proběhla bitva u Přestanova a Chlumce, následovaná řadou místních potyček, které vyvrcholily 16. – 17. září 1813 dalším větším střetnutím u Varvažova.

5. Vybrané lokality individuální rekreace

Ve spádové oblasti lze identifikovat na dvě desítky významnějších rekreačních lokalit (RL, obr. 3, tab. 1), kde je kumulováno přes 75 % všech OIR (celkem přes 3 000 objektů). Jako nejzajímavější je možné považovat následující RL: Brná n. L. (nejrozsáhlejší a s největší intenzitou rekreačních objektů), Skorotice – Habrovce (nejmladší), Povrly (působící nejvíce estetickým dojmem a nejlépe zapadající do okolní krajiny) a Sovolusky (nejmenší a „nejintimnější“ lokalita).

Brná n. L. – největší rekreační lokalita

Objekty individuální rekreace – vesměs chaty – lemují pravobřežní údolí Labe a jeho přilehlé svahy. Reliéf je rekreačně vysoce ceněný, velká je lesnatost (65 %) a celková estetická hodnota krajiny. Specifické mikroklima se vy-

Stadice – národní kulturní památka. Pomník Přemysla Oráče dal v roce 1841 vytvořit uprostřed Královského pole hrabě Ervín Nostitz-Rhienek. Nedaleko vesnice se nachází tzv. Královský pramen, jehož vodu dle tradice nabídl Přemysl s chlebem a sýrem Libušíným posílům k osvěžení. Lidovou Přemyslovskou tradici dále připomíná Přemyslův statek a Přemyslova líška.

Dubice – kostel sv. Barbory je známý především nádherným výhledem na údolí Labe a na tzv. Českou bránu (Porta Bohemica).

Napoleonské bojiště v oblasti Chlumce a Přestanova. V okolí Chlumce, Přestanova, Stradova, Žandova,

Tab.1 – Objekty individuální rekreace se spádovým územím Ústí n. L. (k roku 1991 – podle částí obcí s více než 50 OIR)

Obec/část	Počet obyvatel	OIR celkem	Chalupy vyčleněné	Chalupy nevyčleněné
Dolní Zálezly	472	135	0	3
Homole u Panny	261	144	0	0
Chuderov	608	81	16	0
Libouchec	2229	104	45	40
Malečov	499	193	24	0
Čeřeniště	22	73	9	0
Petrovice	596	171	92	28
Krásný Les	104	95	24	0
Petrovice	492	76	68	28
Povrly	2146	198	23	2
Povrly	1293	176	1	2
Řehlovice	1017	164	18	34
Stadice	141	103	0	7
Telnice	515	78	0	13
Tisá	600	199	140	10
Ústí n. L.	100002	1167	17	5
Bukov	5414	101	0	1
Habrovice	198	80	5	0
Skorotice	627	88	2	0
Vaňov	698	122	0	0
Brná n. L.	903	475	1	0
Sebuzín	347	68	1	0
Střekov	11856	53	0	0
Velké Březno	1782	69	0	1
Velké Březno	1360	69	0	1
Okres Ústí n. L.	118325	2825	385	188

Pramen: ČSÚ

značuje relativní vyšší teplotou vzduchu, nižšími srážkami a díky expozici se jedná o velmi intenzivně prosluněné území. Infrastruktura je na velmi dobré úrovni (obslužné a ubytovací kapacity, sportovní zařízení), frekventovaná doprava propojuje letovisko s krajským městem.

Rekreační chaty, jejichž počet překročil hranici 500 již v roce 1968¹⁰, jsou v převážné většině v majetku obyvatel krajského města. Brná n. L. náleží k nejstarším rekreačním lokalitám v celé spádové oblasti. Její rozvoj začal po dobudování zdymadel pod střekovskou skálou a po napuštění nádrže nad nimi. Skutečný „boom“ nastává v 60. letech takže již v polovině 70. let byl prostor rekreačně nasycen a počet objektů stagnoval. Extenzivní rozvoj je nahrazen vývojem intenzivním (již od 80. let náležely tamní chaty k nejlépe vybaveným na severozápadě Čech - vodovody i kanalizací).

¹⁰ Údaje uváděné ČSÚ při sčítání 1991 patrně nepostihují všechny OIR.

RL se nachází v těsné blízkosti Habrovického rybníka, v severním intravilánu krajského města. Rekreační předpoklady jsou s výjimkou zmíněné vodní plochy velmi nízké (minimální je i lesnatost). V minulosti byla v místě skorotického areálu skládka, kterou si museli zájemci o rekreační objekty sami asanovat (Škubnová 2002). Mnohé nevýhody jsou částečně kompenzovány snadnou dopravní dostupností. K největší výstavbě zde docházelo v 80. letech, avšak ani později zde výstavba neustala¹¹. V současné době se zde nachází přes 170 chat, které jsou využívány obyvateli města. Blízký areál Habrovického rybníku skýtá značné možnosti pro trávení volného času.

Povrly – nejkrásnější rekreační lokalita

RL je umístěna severně od Povrlů v kopcích po obou stranách tamní přehrady, zbudované na Lužickém potoce. Reliéf Českého středohoří je zde velmi pestrý, vysoká je lesnatost a krajina působí velmi esteticky. Chaty se zde začaly budovat od poloviny 70 let; jsou většinou zděné a obložené dřevem (výjimkou nejsou ani objekty čistě dřevěné či z prefabrikátů). Převládají objekty jednopodlažní se sedlovou střechou; půdu a sklep většina z nich však postrádá. Zastávka hromadné dopravy je od lokality vzdálena do 30 minut chůze.

Obecní úřad zde eviduje 275 chat, tj. o 20 % více než v roce 1991. Les obklopuje lokalitu téměř ze všech stran, rekreanti jej rádi využívají k procházkám i k oblíbenému houbaření. Rekreační zázemí v Povrlech je ve srovnání s ostatními lokalitami zřejmě nejlepší. Chataři mohou využívat v těsné blízkosti ležící koupaliště, které má dobré zázemí pro sportovní vyžití (vedle dětského hřiště nově vybudované hřiště na beach volejbal) i z hlediska stravovacích kapacit.

Sovolusky – nejmenší a nejintimnější rekreační lokalita

Sovolusky, ležící v severovýchodním zázemí města na katastru Chuderova, představují v důsledku špatné dopravní dostupnosti velmi izolované území. RL Sovolusky je důkazem toho, že tam kde je vůle a ochota lidí spolupracovat a vzájemně se tolerovat a pomáhat si, se dá žít i bez vymožeností, které s sebou přináší moderní doba, byť jen přechodně.

Dnešní Sovolusky tvoří tři trvale obydlené rodinné domky, čtyři chalupy a třináct chat (jednu chata je ve výstavbě). O historii a současnosti vypovídá i místní kronika, svědčící o „symbióze“ místních obyvatel a chatařů. V ní se autorka věnuje nejprve historii vesnice, poté představuje přehled vlastníků domů (včetně datumu převzetí a kupní ceny). V kronice jsou mapky, ve kterých je lokalizována poloha zástavby (rekonstrukce po válce a současný stav). Výstavba OIR začala zhruba před dvaceti lety, kdy chaty vznikaly na původních zemědělských pozemcích, tehdy pronajímaných od státního statku jako dočasné zemědělsko – hospodářské stavby. V poslední části kroniky jsou představovány jednotlivé rodiny této svěbytné pospolitosti (Škubnová 2002).

¹¹ Poslední kolaudační rozhodnutí pro užívání zahradní chaty na katastrálním území Skorotice je z roku 1999.

Tab. 2 – Některé výsledky dotazníkového šetření objektů individuální rekreace

Ukazatel	Jednotka	Severní zázemí UL	Jižní zázemí UL	Zázemí Prahy
Prům. velikost pozemku	m ²	480	890	737
Prům. plocha OIR	m ²	36	62	52
Prům. počet lůžek	počet	4	3	5
Využití OIR v letní sezóně	%	38	62	38
Zvažování využití OIR k trvalému obývání	%	16	6	14
Vzdálenost od bydliště do 10 km	%	59	51	4
Vzdálenost 10 – 20 km	%	38	24	10
Věk respondenta nad 51 let	%	85	80	63

Pramen: vlastní šetření a podklady J. Vágnera

5. Některé výsledky dotazníkového šetření objektů individuální rekreace

Ve vybraných lokalitách bylo na jaře a v létě roku 2001 provedeno šetření OIR. Pro možnosti vzájemného porovnání byly použity dotazníky, navržené pracovníky katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vzhledem k zahájení výzkumu, který bude pokračovat i v dalších letech, je nutné prezentované výsledky považovat pouze za orientační. Výzkum se týkal 100 respondentů, 51 z nich bylo z lokality Brná n. L., po 10 z lokalit Dolní Zálezly, Stadice a Povrly. Ostatní RL byly zastoupeny již pouze nízkým počtem respondentů – Vítkov (Velké Březno) a Sovolusky (Žežice).

Podle prostorové orientace jsou lokality rozděleny do dvou částí, na tzv. „jižní zázemí“ (Brná n. L. a Dolní Zálezly) a „severní zázemí“ města Ústí n. L. (ostatní lokality). Pro zjištění lokálních specifik jsou porovnávány s výsledky šetření v zázemí Prahy.

Obecně lze poukázat na určitá specifika hodnocených prostorů. V případě severního zázemí Ústí nad Labem se do výsledných údajů promítá fakt, že v řadě RL šlo původně o zahrádkářské kolonie, ve kterých výstavba rekreačních objektů v době vzniku podléhala velmi přísným kritériím. Poněkud překvapivé výsledky přineslo šetření v jižním zázemí města (Brná n. L., Dolní Zálezly), kam se však mohla promítnout skutečnost, že u mnohých OIR dochází k jejich postupnému rozšiřování z důvodu větší komfortnosti; také důležitou roli hraje fakt, že průměrná plocha pozemku je zde bezmála 2x větší než v zázemí severním.

Značné diference sledujeme u velikosti pozemků a u zastavěné plochy mezi severním a jižním zázemím, kde jsou rozlohy téměř dvojnásobné a kde téměř všechny pozemky jsou využívány k pěstování květin, zeleniny a ovoce.

Odlíšné jsou frekvence navštěvování OIR. Ústecké objekty jsou využívány hlavně v letní sezóně, neboť většina z nich není zamýšlena k trvalému bydlení. Návštěvnost je vázána na pěkné a hlavně teplé letní dny, ať už se jedná pouze o víkendy či delší několikadenní až týdenní dovolenou. V jižním zázemí jasně dominuje využívání v letních měsících (62 % respondentů, viz tab. 2).

Poněkud nelogicky působí disproporce mezi oběma prostory z hlediska budoucího záměru využívání objektů. Zatímco v severním zázemí, kde jsou OIR

spíše méně prostorné, zvažuje o jejich využití pro trvalé obydlí 16 % respondentů, v jižním zázemí je to pouze 6 % majitelů.

Zcela odlišné výsledky sledujeme pochopitelně u dojížďkové vzdálenosti, které jsou v zázemí Prahy dány nesrovnatelně větším rekreačním zázemím a tím značnou diferenciací ve vzdálenosti rekreačních objektů od místa trvalého bydliště. Naopak Ústí nad Labem má relativně málo rozsáhlé rekreační zázemí s poměrně méně rozlehlými RL. Ve většině případech jde o „rekreanty“, kteří bydlí jen několik kilometrů od svého rekreačního objektu a dojížďkové vzdálenosti jsou minimální.

Zajímavá je struktura času věnovaná různým činnostem v době pobytu. U mužů výrazně vítězí chataření – tráví jím téměř 32 % času, následuje odpočinek a klid (téměř čtvrtina doby) a čas věnovaný koníčkům a zahrádkaření (po 10 %). Naopak malý časový prostor naplňují aktivity jako sport a hry, pohyb v lese a u vody (3 – 4 %). Ženy 30 % času tráveného v oblasti druhého bydlení věnují zahrádkaření, následuje odpočinek a klid (téměř jako u mužů je to čtvrtina času) a hlídání dětí (15 %).

Mezi nejzávažnější problémy jižního zázemí respondenti přiřadili hluk ze železniční a automobilové dopravy. Dané problémy jsou celkem logické, neboť lokality se nachází podél hlavní železniční trati a při silnici ve směru Ústí nad Labem – Praha. Do skupiny problémů, které vadí, zařadili dotazovaní také špatné příjezdové cesty, nekvalitní pitnou vodu a nedostatečný odvoz odpadků.

Na závěr lze charakterizovat „průměrné“ ústecké uživatele OIR. Jedná se o manžele v důchodovém věku, kteří ráno vlakem nebo autobusem MHD přijedou do místa druhého bydlení a večer se vrátí zpět do svého vyhovujícího trvalého bydlení v Ústí nad Labem a prozatím na tom nechystají nic měnit.

6. Závěry a perspektivy

Cestovní ruch, někdy označován jako „průmysl volného času“, je po změnách v roce 1989 nejrychleji se rozvíjejícím odvětvím našeho hospodářství. Ústecko disponuje nyní relativně dobrými předpoklady pro jeho rozvoj: přírodní podmínky, kulturně-umělecké památky, síť ubytovacích, stravovacích a sportovních zařízení. Na území Ústecka přesahují alespoň částečně tři rekreační regiony:

České Švýcarsko. Turistický region nadregionálního významu zasahuje výběžkem do severovýchodního cípu Ústecka. Centrální část regionu, který byl v roce 2000 vyhlášen národním parkem, má nejvíce přírodních hodnot a také nejdelší turistickou tradici¹². Mikroregion Tisá je nyní velmi hojně navštěvován pro svou rozmanitost a pro řadu horolezeckých terénů; prochází jím naučná stezka 2 km dlouhá. Dobrou úroveň mají stravovací i ubytovací zařízení, včetně dvou autokempů. Velké množství chalup bylo zachráněno jejich přeměnou na rekreační objekty – v Tisé asi 150.

Krušnohoří. Tento nespojitý region zasahuje do spádové oblasti mikroregionem Telnice, zimním střediskem obyvatel krajského města (horské chaty, hotely, sjezdovky, běžecké dráhy).

České středohoří. Mikroregion lemuje pravý břeh Labe a táhne se od Sebuzína po Střekov a plní převážně funkci příměstské rekreace. Mohutnou hrad-

¹² Jeho název je starý již přes 200 let – pro Saské Švýcarsko jej používali od konce 18. století švýcarští malíři, usazení v Drážďanech (pro analogii s jejich domovinou). Souběžně se někdy používá i termín Labské pískovce.

bu hor prostupují hluboce zaklesnutá údolí potoků, přítoků Labe. Lokální mikroregion využívají obyvatelé města Ústí n. L. formou pobytové rekreace. V Brné n. L., s termálními lázněmi, je přes 500 OIR; skanzen v Zubrnících soustřeďuje stavby lidové architektury ze širokého okolí.

Rozvoj cestovního ruchu může představovat důležitý moment pro vývoj města a jeho zázemí a spoluvytvářet tak díky „malému podnikání“ i nová pracovní místa. Jsme tomu svědky v posledních letech, kdy vznikají nová ubytovací, stravovací a sportovní zařízení, popř. stávající se rekonstruují. V Lioubenci vzniklo nové golfové hřiště, v Čeřeništi jezdecký areál, severně od krajského města byly vyčleněny nové plochy pro sportovní létání a v areálu koupaliště Brné n. L. obnovena půjčovna loděk a šlapacích vodních kol. Do provozu byla uvedena cyklotrasa 1. řádu z Ústí n. L. směrem do Litoměřic. Trvá tradice kulturních a sportovních akcí – Grand Prix v boxu, plavecké závody, festival tance, sborového zpěvu a do místa svého vzniku se vrátila Porta (folk a country festival). Realizací dálnice Praha – Drážďany se nepochybně zvýší zájem o ústeckou část Českého Švýcarska a přilehlé prostory Tisé. Pro turistický rozvoj ústeckého Polabí by mělo nadlokální význam i obnovení vyhlídkových plaveb po Labi, alespoň v prostoru Ústí n. L. – Děčín – Hřensko. V územním plánu města Ústí n. L. (1993) se předpokládá, že se město stane centrem turistického ruchu, jak tomu bylo již v minulosti.

Literatura:

- ANDĚL, J. (1980): Vliv rekreace na životní prostředí ve spádové oblasti města Ústí n. L. In: Ekonomické a ekologické hodnocení vlivu člověka na životní prostředí ve spádové oblasti města Ústí n. L., Pedagogická fakulta, Ústí n. L., s. 288-341.
- ANDĚL, J. (1999): Geografie města Ústí nad Labem. Acta Universitatis Purkynianae. Studia Geographica I. Univerzita J. E. Purkyně, Ústí n. L., 123 s.
- BIČÍK, I. a kol. (2001): Druhé bydlení v Česku. PŘF UK Praha, 167 s.
- BIČÍK, I., FIALOVÁ, D. (2001): Šetření rekreačních objektů v zázemí Prahy v letech 1991 – 1997. In: BIČÍK, I. a kol. Druhé bydlení v Česku. PŘF UK Praha, s. 72-87
- FIALOVÁ, D. (2001): Informační základna o územním rozložení objektů individuální rekreace v ČR. In: BIČÍK, I. a kol. Druhé bydlení v Česku. PŘF UK Praha, s. 19-25
- HOLEČEK, M., MARIOT, P. a STRÍDA, M. (1999): Zeměpis cestovního ruchu. Nakl. ČGS, Praha, 100 s.
- KUNC, K. (2002): Chráněná příroda. In: ANDĚL, J. a kol. Geografie Ústecka. PF UJEP, Ústí n. L. (v tisku).
- ŠKUBNOVÁ, V. (2002): Druhé bydlení v severním zázemí města Ústí nad Labem. Diplomová práce, PF UJEP, Ústí n. L., 64 s. a 16 příloh.
- VÁGNER, J. (2001): Druhé bydlení v regionu Hostomicko. In: BIČÍK, I. a kol. Druhé bydlení v Česku. PŘF UK Praha, s. 134-145.
- Atlas pro volný čas, Česká republika (2001). Kartografie, Praha, 115 s.
- Podklady ČSÚ.
- Územní plán města Ústí n. L. (1993). Magistrát města Ústí n. L.

S u m m a r y

RECREATION POTENTIAL IN THE BACKGROUND OF ÚSTÍ NAD LABEM CITY

Natural conditions are the essential factor of the development of recreation areas: they include varied relief, favourable climatic and hydrologic conditions, vegetation cover and aesthetic quality of the landscape. Cultural and historic preconditions result from the outcomes of human creative activities and are related to the historic development of the region. In summer 2001, a survey among the owners of weekend cottages and houses was carried out in selected localities. The survey included 100 respondents in ten localities.

Tourism, sometimes called also „leisure industry“, is after the changes of in 1989 the most quickly developing branch of our economy. The Ústí nad Labem region has now relatively good conditions for its development: natural conditions, cultural and art monuments, a network of accommodation, catering and sport facilities. The Ústí region include, at least partially, three recreation regions: the tourist region of supraregional significance České Švýcarsko (the central part of which was declared national park in 2000), the microregion Tisá (a varied region with many mountaineering terrains) and Krušnohoří (Ore Mountains – winter centres). The České středohoří microregion is lined by the right Labe bank and spreads from Sebzín to Střekov; it has mainly the function of suburban recreation. Deep valleys of brooks, affluents of Labe, divide the massive wall of mountains. The local microregion is used by the inhabitants of Ústí nad Labem for recreation. In Brná nad Labem with thermal spa, there is over 500 objects of individual recreation; the skansen in Zubrnice concentrates buildings of folk architecture from the large neighbourhood.

The development of tourism might represent a significant moment for the development of the town and its region and help to create new jobs thanks to small business. This has been evident during the last years, when new accommodation, catering and sport facilities have been created or the old ones reconstructed. There is a new golf ground in Libouchec, a new riding school in Čeraniště, northwards from Ústí a new facility for flying and gliding, in the public swimming pool in Brná nad Labem the possibility to hire a boat or pedal boat. A new bike route of 1st order from Ústí nad Labem to Litoměřice was opened. Traditional are different cultural and sport actions – Grand Prix in box, swimming competitions, festival of dance, choral singing and folk and country festival Porta. The construction of the motorway Prague – Dresden will undoubtedly increase the interest in the Ústí part of České Švýcarsko and the adjacent Tisá area. Important for the tourist development of the Labe would be re-established sightseeing runs on Labe, at least in the segment Ústí nad Labem – Děčín – Hřensko. The territorial plan of Ústí nad Labem from 1993 presupposes that the town will be a tourist centre as it used to be in the past.

Fig. 1 – Sport and other interesting places in the Ústí nad Labem District. 1. sports halls, areas, 2 – lookouts, 3 – ZOO, 4 – swimming pools, 5 – winter sports centres, 6 – natural monuments, 7 – mountaineering, 8 – riding schools.

Fig. 2 – Individual recreation objects in the Ústí nad Labem District in 1991. 1 – settlements, 2 – town districts, 3 – limits of municipalities, regions of weekend houses and cottages: 4 – weekend houses, 5 – cottages, objects of folk architecture: 6 – masonry ground floor, 7 – logged store, 8 – masonry ground floor, half-timbered store, 9 – all three types.

Fig. 3 – Tourist sites in the neighbourhood of Ústí nad Labem. 1. settlements, 2 – weekend houses, 3 – cottages, 4 – town districts, 5 – limits of municipalities.

(Pracoviště autora: katedra geografie Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně, České mládeže 8, 400 96 Ústí nad Labem.)

Do redakce došlo 7. 5. 2002